

De wijsheid van het electoraat en de orakelende sjamanen

Bedenkingen naar aanleiding van *De opmars van de Calimero's*

Mark Elchardus
Professor sociologie aan de Vrije Universiteit Brussel

Het zat er al een tijdje aan te komen, het nieuwe boek van Luc Huyse. De auteur had zelf aangekondigd zich zullen te bezinnen over nieuwe mechanismen voor het afleggen van politieke verantwoording, als aanvulling op of alternatief voor verkiezingen. Mark Elchardus had dan ook verwacht in *De opmars van de Calimero's* die alternatieven te zullen vinden.

Anderhalf jaar geleden kondigde Luc Huyse dit boek aan, in een tribune verschenen in *De Standaard* op 18 augustus 1998. Hij stelde toen dat verkiezingen geen politieke verantwoording toelaten. Daarom moet gezocht naar andere instellingen en mechanismen die dat wel naar behoren kunnen. Ik reageerde toen (in *Samenleving en politiek*, 1998,8). Verkiezingen lijken me niet noodzakelijk de enige, wel de belangrijkste manier van politieke verantwoording. Denk maar aan de drastische afkalving van de traditionele partijen. Die speelden over de laatste vijftientig jaar meer dan een derde van hun aanhang kwijt, omdat zij aanvankelijk de communautaire problemen, dan de milieuproblematiek en recenter de globalisering en de problemen die voortvloeien uit de groei van een multi-etnische samenleving, al te lang verwaarloosden. Daarvoor werden ze electoraal ter verantwoording geroepen en duchtig afgestraft. Mijn reactie had echter vooral tot doel Luc Huyse te vragen zijn alternatief voor verkiezingen – de andere wijzen van verantwoording – te verduidelijken.

In *De Opmars van de Calimero's* neemt hij een boek lang de tijd om dat te doen. Anders dan we dat van Huyse gewend zijn, blijft hij geruime tijd stilstaan bij terminologische kwesties, "taaloefeningen" gedoopt in de inhoudsopgave. Zo wordt onder meer het nuttige onderscheid gemaakt tussen juridische, politieke en ethische verantwoordelijkheid. De eerste is een zaak voor het gerecht, de laatste

voor de opvoeding en het geweten; voor de politieke verantwoordelijkheid wil Huyse nieuwe mechanismen aanreiken. Als die uiteindelijk ter sprake komen, stelt het resultaat teleur. Wat ziet Huyse als een alternatief of een aanvulling voor verkiezingen? Ombudsdiensten, een meer begrijpelijk taalgebruik bij de rechtsbedeling, inspraakprocedures, meer debat en frequentere verontschuldigungen vanwege politici.

Van ombudsdiensten merkt Huyse zelf op dat ze over onvoldoende autonomie beschikken. Zij houden inderdaad het risico in te worden gebruikt als een soort bliksemafleider en PR-operatie. We zouden hen dus meer autonomie en invloed moeten geven. Maar waarom zouden we ombudspersonen zoveel ongecontroleerde macht toevertrouwen? Als we dat doen, moeten we hen in elk geval ook beter controleren; een ombudsdienst voor de ombudsdiensten oprichten misschien, waar verongelijkte ambtenaren en politici hun klacht kwijt kunnen. Om hun representativiteit en hun verantwoordelijkheid te vergroten zouden we de ombudspersonen natuurlijk ook... kunnen verkiezen. Als zij meer autonomie krijgen en we dat niet doen, is de kans toch groot dat ze politiseren op de oude, vertrouwde Belgische wijze (die vandaag alsmaar Vlaamser lijkt).

Rechtsbedeling in een meer begrijpelijke taal. Dat zou ontegensprekelijk een vooruitgang betekenen, voor de rechtsstaat, de Nederlandse taal, de studenten in de rechten en

alle mensen die zich af en toe door juridische documenten moeten worstelen. Het is me echter niet duidelijk op welke manier dat bijdraagt tot het opnemen van politieke verantwoordelijkheid en het afleggen van politieke verantwoording. Inspraakprocedures kunnen die rol in principe wel vervullen. In de praktijk blijken zij dat echter niet of ternauwernood te doen. Marc Hooghe en Saskia De Groof

tatiever en uitermate meer genuanceerd alternatief. Ik denk trouwens dat de stem van de burger veel duidelijker zou klinken en veel zwaarder zou wegen, mochten de huidige inspraakprocedures vervangen worden door of alleszins aangevuld met opiniepeilingen.

Luc Huyse toont zich in dit boek nog steeds een enthousiast voorstander van de *stap opzij*. Anderhalf jaar geleden eiste hij dat

Luc Huyse toont zich nog steeds een enthousiast voorstander van de *stap opzij*. Anderhalf jaar geleden eiste hij dat een hele rij voormalige eerste ministers en ministers van justitie als in een heuse *French cancan*, gezamenlijk en simultaan zo'n *stap opzij* zouden zetten.

een hele rij voormalige eerste ministers en ministers van justitie als in een heuse *French cancan*, gezamenlijk en simultaan zo'n *stap opzij* zouden zetten. Het mechanisme van die choreografie werd inmiddels duidelijk. (1) Er gebeurt iets dat de publieke

namen de inspraakprocedure bij het milieubeleidsplan Vlaanderen 1997-2001 onder de loep (*Leefmilieu*, 1998, 21). Zij besluiten dat de inbreng van de burger minimaal is. Zowat 75% van de 5.825 opmerkingen die op het plan werden geformuleerd, kwamen daarenboven van middenveldorganisaties die hun leden standaardteksten lieten tekenen en opsturen. Het gaat hier dan nog om een materie die brede lagen van de bevolking zou moeten boeien. Inspraakprocedures functioneren waarschijnlijk minder als mechanismen van verantwoording dan als een extra kans voor de sociale en politieke elites en het middenveld, om hun invloed via een bijkomend kanaal te laten gelden. Dat laatste vind ik persoonlijk op zich niet slecht, maar het kan niet meteen worden voorgesteld als een nieuwe wijze van politieke verantwoording. De overgrote meerderheid van de burgers blijkt goesting noch tijd te hebben om "in te spreken". "Nein danke", zeggen ze, veel massaler nog dan tegen kernkoppen. De enige manier om hen op een meer representatieve wijze en op ruimere schaal bij dergelijke inspraakoefeningen te betrekken, is, nogmaals, inspraak via stemmen, in dit geval misschien onder de vorm van adviserende en/of bindende referenda. Wil men adviserende referenda, dan vormen opiniepeilingen natuurlijk een veel goedkoper, veel represen-

tieve en uitermate meer genuanceerd alternatief. Ik denk trouwens dat de stem van de burger veel duidelijker zou klinken en veel zwaarder zou wegen, mochten de huidige inspraakprocedures vervangen worden door of alleszins aangevuld met opiniepeilingen. (2) De minister die bevoegd is, wordt verantwoordelijk gesteld omdat bevoegdheid wordt gelijk gesteld aan verantwoordelijkheid. (3) De verantwoordelijkheid wordt opgenomen door ontslag te nemen. Het geheel is een mooi voorbeeld van wat de Amerikaanse socioloog Erving Goffmann een afkoelingsmechanisme noemt: een manier om de opgewonden publieke opinie tot bedaren te brengen.

Recente toepassingen van dat mechanisme maken duidelijk dat het ongewenste politieke gevolgen heeft, ja zelfs afbreuk kan doen aan de waardigheid van het burgerschap. Vande Lanotte en De Clerck hebben, gezwind in het geval van de eerste, blijkbaar na enig aandringen in het geval van de tweede, zo'n *stap opzij* gezet. Vandaag zijn ze respectievelijk vice-premier en partijvoorzitter. Dat is hun van harte gegund. Maar krijgen de kiezers op die manier niet het gevoel dat platweg met hun voeten wordt gerammeld? Verschijnt dat breedspakerig omschreven "opnemen van verantwoordelijkheid" niet als een farce, niet serieuzer, alleen veel logger dan een *French can can*? Het gelijkstellen van bevoegdheid en verantwoordelijk is een al te botte manier om met politieke verantwoordelijkheid om te gaan. Het gebruik van zo'n gebrekkig werk-

tuig dreigt de notie van verantwoordelijkheid te trivialisieren. Verschijnt het ontslag van De Clerck en Vande Lanotte trouwens niet veel eerder als een handige reactie op een geval van opwinding, de massahysterie nabij, dan als het opnemen van verantwoordelijkheid? Wat zou men in een oprechte politieke communicatie (een soort *Nieuwe Politieke Communicatie*) de burger in zo'n geval moeten zeggen? "Beste mensen, een aantal van jullie zijn over jullie toeren, een aantal journalisten zijn zelfs door het dulle heen. We gaan nu iets doen om jullie te kalmeren en onze politieke carrière veilig te stellen. We stappen even op, een *stap opzij*, weet je wel. We beseffen natuurlijk dat dit een beetje onnozel is, *pour la galerie*, zoals de Fransen zeggen, maar hoe ga je anders om met een tijdelijke aanval van kiezersdofheid? Trouwens, mocht je twijfelen aan de deugdelijkheid van dit recept, hou ons dan in de gaten. We komen terug." Zo'n gebeuren omschrijven als het opnemen van politieke verantwoordelijkheid is niet helemaal eerlijk. Verwachten dat de betrokken ministers een succesrijke politieke loopbaan zouden opgeven omdat twee slordige rijkswachters een handige pedofiel (tijdelijk) laten ontsnappen, is niet helemaal ernstig.

De Huysiaanse choreografie van de *stap opzij* staat duidelijk nog niet op punt. Ze moet voor grondige studie terug naar de werktafel. In haar huidige, botte vorm wordt ze gemakkelijk misbruikt. We konden dat al meteen vaststellen in de zaak van journalist Verduyn versus minister Reynders. Yves Desmet vergeleek de "stap opzij" van Verduyn met die van Vande Lanotte en De Clerck. Een manke en ironische ver-

gelijking is dat. Verduyn beging een persoonlijke fout (waarvan ik in het midden laat of ze zwaar genoeg is om een ontslag te wettigen). De ontslagnemende ministers werden verantwoordelijk gesteld voor wat (ver van hen en nagenoeg oncontroleerbaar) onder hun bevoegdheid gebeurde. Als men toch per se het ene met het andere wil vergelijken, zou het de algemene hoofdredacteur van *De Morgen*, Yves Desmet, moeten zijn die het been heft voor een stap opzij. Persoonlijk lijkt het me beter dat de voltallige redactie van *De Morgen*, eventueel bijgestaan door een geestelijke

raadgever, zich grondig bezint over hun soort journalistiek dat met ontstellende regelmaat ondergaat in onrechtvaardigheid en mensen kwetst op een even wrede als onverantwoorde wijze. Als zo'n gewetensonderzoek uit de weg wordt gegaan door het ontslag van Ludwig Verduyn, bewijst de *stap opzij* nogmaals zijn ondeugdelijkheid. Overigens gaat

hier veeleer om ethische en justitiële, dan om politieke verantwoordelijkheid. Op het spel staan de deontologie van de journalist en de goede naam en eer van Didier Reynders. Het is aan de rechter, niet aan de collega's journalisten, het brede publiek of de kiezer, om

Yves Desmet vergeleek de "stap opzij" van Ludwig Verduyn met die van Vande Lanotte en De Clerck. Dat is een manke vergelijking. Maar als men toch wil vergelijken, zou de algemene hoofdredacteur van *De Morgen*, Yves Desmet, moeten opstappen. Persoonlijk lijkt het me beter dat de voltallige redactie van *De Morgen* zich grondig bezint over hun soort journalistiek.

uit te maken of Verduyn een strafbare fout beging. De *stap opzij* mag ook geen manier worden om de dans te ontspringen. Er zullen uiteraard wel omstandigheden zijn waarin een *stap opzij* de gepaste en eerlijke reactie is. Huyse slaagt er echter niet in die omstandigheden te specificeren.

Huyse blijkt ook nog steeds genoeg te scheppen in het schouwspel van een zich verontschuldiggend politicus. Persoonlijk blijf ik dat *gênant* vinden (een gevoel waarop Luc Huyse, zo merk ik in zijn boek, gepikeerd reageert). Om het belang van een zich verontschuldiggend politicus te onderstrepen, wijst Huyse op de heilzame werking van dergelijke verontschuldigungen voor de Zuid-Afrikaanse Verzoeningscommissie. Dat is een overtuigend voorbeeld. Toch lijkt de ruimte waarin verontschuldigungen zinvol zijn, me bijzonder smal. Voor Pinochet, net als voor de mensen die onder het apartheidsregime vermoord en gefolterd hebben, volstaan verontschuldigungen niet. De Belgische ministers van justitie, die volgens Huyse in het verleden te weinig geld voor dat departement hebben opgeëist, hoeven zich volgens mij daarvoor niet te verontschuldigen. Tussen die twee uitersten liggen nagenoeg zeker gevallen waar een "sorry", een publieke biecht, een Golden-Retrieversachtige blik en een oprecht lijkende boetedoening heilzaam kunnen zijn. Huyse specificeert ech-

ter niet wanneer dat het geval is. Hij doet dat niet, omdat hij van oordeel is dat politici zich voor alles moeten verontschuldigen waarvan een deel van de pers of de publieke opinie achteraf vindt dat het niet naar wens is gelopen. Het zou volgens hem al volstaan mochten

ten de ministers die het budget van justitie onvoldoende snel hebben laten groeien, met de passende, berouwvolle blik in de ogen voor de verzamelde camera's verschijnen en iets zeggen in de aard van "oei, ah,

sorry, maar de Maastrichtnormen, de overheidsschuld, er moest worden bespaard...". In tegenstelling tot Huyse zou ik zo'n vertoning *gênant* vinden. Misschien is dat een kwestie van smaak. Het lijkt me overigens niet zeker dat een meerderheid van de burgers vandaag een verhoging van het budget van justitie zou goedkeuren als daar compenserende offers voor moeten worden gebracht. Deze laatste opmerking is speculatief. Zekerheid daaromtrent kan enkel komen van, ja nogmaals, verkiezingen.

De aanvullingen op de verkiezingen die Luc Huyse voorstelt, bieden bitter weinig mogelijkheden om de rol van de politicus te verduidelijken en de notie van politieke verantwoordelijkheid te verdiepen. In de korte afstand tussen de voorpagina en de achterflap van zijn bondig boekje, blijven een verbazend groot aantal vragen onbeantwoord. In zijn besluit herhaalt Huyse uitvoerig de vragen die ik hem anderhalf jaar geleden, naar aanleiding van zijn opiniestuk in *De Standaard*, stelde. Hij vindt dat het belangrijke vragen zijn en voegt er nog een paar, minstens even belangrijke aan toe. Hij stelt dan vast dat hij die vragen niet beantwoord heeft en suggereert dat het geen slecht idee zou zijn, moest "men" er eens grondig over nadenken. Het gevaar is reëel dat die magere conclusie het begrip 'politieke verantwoordelijkheid' weer uit de in-

tellectuele belangstelling laat wegglijden. Dat zou spijtig zijn, want de instellingen en mechanismen die voorhanden zijn om politieke verantwoording op te nemen en af te leggen, zijn inderdaad aan verdieping en vernieuwing toe. Op dat punt heeft Luc Huyse overschot van gelijk en is zijn boek zeer overtuigend. Waarom dan blijkt de piste die hij exploreert zo onvruchtbaar? Waarom heeft hij die heel specifieke, maar doodlopende piste gekozen?

Dat zijn moeilijke vragen. Waarschijnlijk wordt de manier waarop men een problematiek als die van de politieke verantwoordelijkheid aanpakt, mee bepaald door temperament en milieu. Ik kan me niet van de indruk ontdoen dat als Luc Huyse aan verantwoording denkt, hij meteen een gerechtelijke enquête en de ene of andere rechtbank of jury voor ogen heeft. Misschien is dat een gevolg van een loopbaan doorgebracht in een rechtsfaculteit. Luc Huyse oordeelt blijkbaar ook graag over mensen. Om de aandacht te vestigen op *De opmars van de Calimero's* werd bij de lancering van boek, Kris Peeters van het NCMV (die in het boek overigens niet voorkomt) prompt tot voorman van de Calimero's gepromoveerd. Het riep bij mij een zinnetje van Peguy op: *J'ai une telle horreur du jugement que j'aimerais mieux condamner un homme que de le juger*. Zonder de Franse hyperbool (nog liever veroordelen dan oordelen) geeft dat heel goed mijn gevoelens over het oordelen weer. Daarom ben ik, in tegenstelling tot Huyse, geneigd de verdieping van de politieke verantwoordelijkheid niet te zoeken in de mogelijkheid voor de ene of andere journalist, expert of intellectueel, om over

deze of gene politicus te oordelen met de bedoeling te veroordelen. Mij lijkt het dat we de verdieping van de politieke verantwoordelijkheid veeleer langs een specifiek politieke weg moeten zoeken, dat wil zeggen in de ontwikkeling van mechanismen die de burger of kiezer toelaten dwingende oordelen te vellen over de wijze waarop politici het vertrouwen hebben gebruikt dat zij, bij de vorige verkie-

zing, als een soort kapitaal of een aantal talenten hebben gekregen. *De Opmars van de Calimero's* sterkt me in die overtuiging. Als één van onze beste sociologen langdurig de door hem ingeslagen, quasi juridische piste exploreert en met zo'n magere oogst thuiskomt, is de kans heel groot dat die piste niet deugt, maar een doodlopend steegje is.

De door Huyse geëxploreerde piste is mijns inziens zo weinig vruchtbaar, omdat op die manier verschillende genres met elkaar verward worden: enerzijds oordelen geveld door de publieke opinie en de kiezer, anderzijds oordelen geveld door experts, rechters, wetenschappers. Men doet afbreuk aan de rechtstaat, de expertise en de wetenschap door hun oordelen bij publieke opinie te beslechten; men doet afbreuk aan de democratie door politieke verantwoordelijkheid door experts, rechters of wetenschappers te laten beslechten. In beide gevallen gaat het om een wezenlijke krenking van de onderscheiden genres. Een wetenschap waarvan de theorieën en hypothesen bij referendum worden beoordeeld, is geen wetenschap. Een democratie waar experts over politieke verantwoordelijkheid oordelen, is geen democratie.

Democratie en waardenpluralisme impliceren dat niemand de waarheid in pacht heeft. We moeten ons als voor de pest hoeden voor mensen die oordelen in naam van Het Volk, De Weldenkendheid, De Arbeider, De Rechtvaardigheid, De Rechten van De Mens, de

De Huysiaanse choreografie van de stap opzij staat nog niet op punt. Ze moet voor grondige studie terug naar de werktafel. In haar huidige, botte vorm wordt ze gemakkelijk misbruikt.

Waarheid en andere Principes die met een hoofdletter worden geschreven. De grondslag van macht en politiek is niet dé waarheid, schrijft Hannah Arendt, maar de opinie. Het is zeker niet wenselijk politieke daden te beoordelen en te veroordelen in naam van de manier waarop de ene of andere persoon, de ene of de andere groep journalisten of experts, de ene of andere verzameling commissieleden,

de publieke opinie interpreteert. Precies om de opinie op een democratische wijze te laten spelen, om haar, als het ware, in eigen naam te laten spreken, werden verkiezingen uitgevonden.

Vandaag duiken drie soorten antidemocratisch sentiment op. Het eerste is een uiting van autoritarisme of totalitarisme. Het is, samen met etnocentrisme, een wantrouwig mensbeeld en een harde, repressieve houding ten opzichte van afwijkend gedrag, een component van het denken en voelen waarop het hedendaagse extreem-rechts drijft. Het tweede is een uiting van populisme. Het steunt op wantrouwen in alle instellingen die mediëren tussen burger en overheid, en leidt daarom tot het verwerpen van de instellingen die cruciaal zijn voor een werkbare vertegenwoordigingsdemocratie. Deze tweede bron van antidemocratisch sentiment heeft in de afgelopen jaren waarschijnlijk meer gedaan om het vertrouwen in de democratische instellingen te ondergraven dan de extreem-rechtse propaganda¹. De derde bron van antidemocratisch sentiment ontspringt aan elitair denken over "de massa". De gecultiveerde afkeer van de massa, zoals die weleer opdook in het werk van

zich bij de laatste parlementsverkiezing heeft laten leiden door de dioxinecrisis. Er zullen nog wel mensen zijn die vinden dat de kiezer zich door de verkeerde motieven laat leiden. Precies om de motieven van iedereen gelijkwaardig te maken, werd het algemeen, enkelvoudig stemrecht ingevoerd. De vrouwen werden daar schandalig lang van uitgesloten, omdat de mannen vreesden dat "het zwakke geslacht" vanuit verkeerde motieven zou stemmen (volgzaamheid ten opzichte van meneer pastoor, bijvoorbeeld). Het is trouwens gek dat men de kiezer verwijt zich door een schandaal- en crisissfeer te hebben laten leiden, terwijl de meerderheid van de journalisten, de bijna voltallige oppositie en talrijke intellectuelen, drie jaar lang hun uiterste best hebben gedaan om in dit land een constant gevoel van crisis en schandaal op te kloppen. Met man en macht werd aan de kiezer drie jaar lang gezegd dat politiek moet worden beoordeeld op basis van de hevige gevoelens die tijdens zo'n momenten van crisis komen bovendrijven. Men kan zich in feite geen meer gepaste electorale afsluiting van dat opgewonden tijdperk bedenken, dan een verkiezing die in het teken stond van paniek

Het is gek dat men de kiezer verwijt zich door een schandaal- en crisissfeer te hebben laten leiden, terwijl de meerderheid van de journalisten, de bijna voltallige oppositie en talrijke intellectuelen, drie jaar lang hun uiterste best hebben gedaan om in dit land een constant gevoel van crisis en schandaal op te kloppen.

over gevaarlijke afvalolie, giftige kippen en dioxine die ongemerkt het lichaam binnendringt. De kiezer was perfect voorbereid om de politiek te beschouwen zoals een buitenaardse bedreiging in B-films wordt voorgesteld: *the return of the*

body snatchers. Laten we, terloops, niet vergeten dat de overgrote meerderheid van de kiezers zich desondanks redelijk en waardig heeft gedragen.

De verschillende stellingen waarop het elitaire anti-democratische sentiment steunt, lijken me ongefundeerd. Deze uitspraak afdoend beargumenteren, vergt op zich een boek. Daarom beperk ik me hier, binnen het bestek van dit korte essay, tot een paarbouwde beweringen. (1) De kiezer is niet onwetend.

Nietzsche, Ortega y Gasset of T.S. Eliot, lijkt zich vandaag te uiten in een trivialisering van de kiezer. Hij steunt op de opvatting dat de burger slecht geïnformeerd is², zijn politieke keuze voor de verkeerde motieven maakt³ en wispelturig, volatiel en zappend stemt. Elementen van dit elitaire scepticisme ten opzichte van de democratie treft men ook bij Huyse aan. Verkiezingen, zo verklaarde hij in interviews naar aanleiding van de verschijning van zijn boek, zijn ontoereikend omdat de kiezer

Hij kent misschien niet de naam van de Vlaamse minister-president of het verschil tussen een decreet en een wet; hij beschikt niet over de kennis die de politicologen die zijn kennis meten, bij het ontwerpen van hun vragenlijsten snel even opzoeken in de politieke zakboekjes. Dat maakt de kiezer echter niet onwetend over zijn problemen en wensen en de oplossingen waar hij een voorkeur voor heeft. (2) De kiezer denkt niet op een onsamenhangende wijze. Hij heeft daarentegen duidelijke standpunten met betrekking tot gelijkheid en solidariteit, migranten, veiligheid en misdaadbestrijding, gezondheidszorgen en pensioenen. Hij heeft zelfs duidelijke opvattingen over precies hoe lang het mag duren vooraleer hij in zijn eigen buurt zijn auto kan parkeren. Vele kiezers weten niet wat 'links' en 'rechts' betekent, nog meer weten niet wat de nieuwe breuklijn is of het post-materialisme, maar zij nemen op die breuklijnen wel duidelijke, vrij consistente, vrij duurzame en dikwijls diep gevoelde posities in. (3) De kiezer is niet irrationeel en wispelturig. Een groot deel van de zogeheten volatilititeit is een gevolg van grote, structurele verschuivingen in de politiek (verrechtsing, de opkomst van de nieuwe breuklijn, het verzwakken van de confessionele binding, de verhoging van het onderwijsniveau...) alsook van het naar elkaar toe groeien van de traditionele partijen en het vervagen van hun onderlinge verschillen.

De kiezer verdient veel meer vertrouwen dan een deel van de elite hem vandaag wil gunnen. In elk geval lijkt het me aangewezen de kiezer betere kansen te geven om de verantwoordelijkheid van politici in te schatten. Eén mogelijkheid daartoe is het verscherpen en verduidelijken van het politieke conflict. Er is niets mis met een centrumpositie of met consensus, maar laat partijen minder aandacht besteden aan hun verwoording van die consensus en van het centrumgevoel, laat ze meer de nadruk leggen op hun onderlinge verschil-

len. Dan weet de kiezer ten minste waarvoor hij stemt. Politieke verantwoording kan, ten tweede, ook worden bevorderd door een actievere rol van het middenveld. Laat de studiediensten van drukkingsgroepen het beleid scherper op de korrel nemen. Laat de pers die standpunten meer onder de publieke belang-

Wij moeten de verdieping van de politieke verantwoordelijkheid veeleer langs een specifiek politieke weg zoeken. Als één van onze beste sociologen langdurig een quasi juridische piste exploreert en met zo'n magere oogst thuiskomt, is de kans groot dat die piste een doodlopend steegje is.

stelling brengen. De grote aandacht van de pers voor de zogeheten witte beweging, toont duidelijk aan dat zij een voorkeur heeft voor quasi ongeorganiseerde en sterk emotioneel bewogen groepen, met weinig eigen inbreng in het politieke debat. Journalisten en intellectuelen verkiezen dergelijke bewegingen omdat zij gelijken op een onbeschreven blad waarop eenieder gemakkelijk zijn eigen boodschap kwijt kan. Talrijke intellectuelen hebben de afgelopen drie jaar hun mening gecolporteerd met het argument dat die mening nu precies de boodschap van de (stille) witte mars was. Zo'n politiek discours is niet bevorderlijk voor de kwaliteit van het publieke debat of voor de kansen op degelijke politieke verantwoording. Laat partijen en politici, ten derde, hun doelstellingen zo concreet mogelijk formuleren, onder de vorm van een ondubbelzinnig getal als het maar enigszins kan. We moeten breken met de wereldwijsheid die stelt dat concrete doelen gelijk staan aan politieke zelfmoord, omdat men op een ondubbelzinnige, voor weinig interpretatie vatbare doelstelling kan worden vastgepind. Het was moedig en politiek vernieuwend van Patrick Janssens zijn kandidatuur te koppelen aan een duidelijke electorale doelstelling: 24% binnen de twee verkiezingen. Als hij dat niet waarmaakt, kunnen de SP-leden oordelen of het om een falen of een geval van overmacht gaat. Het doel is alleszins duidelijk en daarmee ook de

uitslag waarvoor Patrick Janssens zich eventueel zal moeten verantwoorden. Het was spijtig dat Hugo Coveliërs werd teruggefloten toen hij het uitwijzingsbeleid van een even duidelijke kwantitatieve doelstelling wou voorzien: 2500 repatriëringen per maand. Op die manier wordt duidelijk politieke verantwoordelijkheid opgenomen en wordt de kiezer de mogelijkheid geboden zowel het gevoerde beleid (het vooropgestelde getal) als de bereikte prestaties te beoordelen. Het kwantificeren van beleidsdoelen lijkt een uitstekende manier om de notie van politieke verantwoordelijkheid te verduidelijken en rond die notie een kans op redelijk debat op te zetten.

Het ontwikkelen van zoveel mogelijk betrouwbare indicatoren over belangrijke beleidsdoelen (zoals gezondheid, veiligheid, mobiliteit, tewerkstelling, milieu, Derde Wereld) moet worden bevorderd. Dergelijke indicatoren maken het mogelijk het beleid beter te beoordelen en kunnen meteen verduidelijken waarvoor een politicus (of een ambtenaar) zich desgevallend moet verantwoorden. Hun grote voordeel is dat zij de politiek uit het domein van het evenementiële halen. Pedofielen die jonge meisjes ontvoeren, verkrachten en vermoorden, seriemoordenaars, voedselvergiftiging, legionellabacteriën zullen wel altijd ergens opduiken uit waterdamp, overdreven winstbejag of het niets. En zij zullen op een onaanvaardbare, wraakroepende wijze mensenlevens eisen. De politieke consequenties die we aan dergelijke evenementen kunnen vastknopen, lijken me echter minder belangrijk dan de politieke conclusies die we kunnen trekken uit de evolutie van misdaadstatistiek, de evolutie van de pakkans van misdadigers, de evolutie van de kwaliteit van onze voeding, de evolutie van de volksgezondheid, de evolutie van de kwaliteit van onze waterwegen, de evolutie van de kwaliteit van ons onderwijs, de mate waarin de kloof tussen Noord en Zuid wordt gedicht... Het is nu *bon ton* te stellen dat de pers haar rol niet meer naar behoren kan vervullen omdat de druk van de commercialisering te groot is. Het echte probleem zit mijns inziens veel dieper. Een berichtgeving haast uitsluitend afge-

stemd op evenementen kan vandaag geen betekenisvolle politieke, economische of sociale rol meer spelen. Zo'n kijk op de wereld is achterhaald. In de informatiemaatschappij moeten we overstappen op een oordeelsvorming die hoofdzakelijk steunt op duidelijke indicatoren, trends en internationale vergelijkingen. Het probleem van een aantal journalisten en een deel van onze spraakmakende, culturele elite zit daar: zij lopen een kennisrevolutie achter, zijn te uitsluitend opgeleid in literaire disciplines om over de hedendaagse samenleving te spreken in de termen die in toenemende mate door die samenleving zelf worden gehanteerd. In haar bedrijven, laboratoria, scholen, universiteiten, overheidsdiensten, bewegingen en andere instellingen, stelt die samenleving zich in toenemende mate doelen, ontwerpt ze maten van doeltreffendheid en meet ze haar prestaties, aan de hand van kwantitatieve reeksen gegevens. Een niet onbelangrijk deel van onze culturele elite blijft daarvan uitgesloten. Zij blijft hardnekkig en soms venijnig speuren naar de tekenen van politieke verantwoordelijkheid in de emoties die door aangrijpende evenementen worden opgewekt. Soms lijken het wel sjamanen die orakelen over de ingewanden van een ritueel geslachtofferde kip.

- 1/ Dat besluit ik uit de analyse gerapporteerd in "Democratie zonder politiek?", *Samenleving en politiek*, 1999,2:30-42.
- 2/ Bijvoorbeeld: Bart Maddens en Wilfried Dewachter, Politieke belangstelling, kennis en onderlegdheid, in Swyngedouw, M., J. Billiet, A. Carton & R. Beerten (red), *De (on)redelijke kiezer*, Acco, 1998; J. Billiet, B. Cambré & M. Swyngedouw, De kennis van de federale logica en van de bevoegdheden en het beleid van de Vlaamse overheid: een verklaringsmodel, *Res Publica*, 1997,39,4.
- 3/ In de geciteerde bijdrage van Bart Maddens en Wilfried Dewachter betreuren de auteurs dat de opkomstplicht er ongeïnformeerde kiezers toe brengt te gaan kiezen. Zij vergelijken hen met mensen die niets van voetbal kennen en toch een Totto-formulier invullen (van de democratie dus een soort kansspel maken).